

17. Soroka I.B. (2009) Transnacionalni korporaciji ta yix rol u procesi aktyvizaciji mizhnarodnoyi integraciji. Aktualni problemy ekonomiky, vol. 9, pp. 35–41.
18. Sushyj O.V. (2012) Glokalizaciya, komunikaciya ta perspektyvy upravlynskyx strategij. Retrieved May 18, 2018, from: <http://www.academy.gov.ua/enfzh.html>
19. Torik v Ukrainu nadijshlo \$2,5 milyarda pryamyx inozemnyx investycij. Retrieved May 14, 2018, from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2644627-torik-v-ukrainu-nadijslo-25-milarda-pramih-inozemnih-investicij-mert.html>
20. Shved V.V. (2017) Teoriya kolektyvnyx dij i vikinomika: analiz istorychnyx transformacij. Problemy ekonomiky, vol. 1, pp. 315–319.
21. Shevchenko M. (2003) Model svitu pochatku XXI stolittya: filosofskiy analiz. Retrieved May 14, 2018, from: <http://www.lp-ua.info/2003/310.php>
22. Almond P. (2011) Revisiting country of origin effects on HRM in multinational corporations. Human Resource Management Journal, Vol. 21(3), pp. 258–271.
23. Fortune Global 500. Retrieved May 15, 2018, from: <http://fortune.com/global500/list/>
24. Lavelle J., Gunnigle P. & McDonnell A. (2010) Patterning employee voice in multinational companies. Human Relations, Vol. 63 (3), pp. 395–418.
25. Bartlett C.A., Ghoshal S. (Eds.) (1989) Managing across borders: The transnational solution. Boston, MA: Harvard Business School, 389 p.

Стаття надійшла 05.06.2018

УДК 339.564:005.52](47+57)"1991-...."
 DOI.10.33111/vz_kneu.19.18.01.02.012.018

Гедімінас Радзівічюс

Доцент, кандидат наук
 Директор Європейського інституту регіональної політики,
 Конарський 49-211, Вільнюс, Литва,
 електронна пошта: gedirad@yahoo.de
 ORCID: 0000-0001-8617-5482

Циганкова Тетяна М.,

д.е.н, професор, завідувач кафедри
 міжнародної торгівлі і маркетингу
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 e-mail: tmsygankova@gmail.com
 ORCID:0000-0001-6177-2555

Паєвська Олена О.

Аспірант кафедри міжнародної торгівлі і маркетингу
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
 e-mail: paievskaya.e@gmail.com
 ORCID: 0000-0001-7117-6968

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Gediminas Radzevicius

Assoc. prof., PhD,
 Director, European Regional Policy Institute,
 Konarskio 49-211, Vilnius, Lithuania,
 e-mail:gedirad@yahoo.de
 ORCID: 0000-0001-8617-5482

Tsygankova T.
Prof. habil. dr., head of the Department of International Trade and Marketing
KNEU named after Vadym Hetman
e-mail: tmtsygankova@gmail.com
ORCID: 0000-0001-6177-2555
e-mail: tmtsygankova@gmail.com

Paievska O.
PhD student in International Economic Relations
Department of International Trade and Marketing
KNEU named after Vadym Hetman
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: paievskaya.e@gmail.com
ORCID: 0000-0001-7117-6968

PROBLEMS OF EXPORT POTENTIAL OF POST-SOVIET COUNTRIES

Анотація. Здійснено компаративний аналіз експортних потенціалів пострадянських країн, виокремлено та класифіковано основні фактори поглиблення проблеми їх використання. Проаналізовано показник невикористаного експортного потенціалу для кожної з досліджуваних держав у розрізі товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі. Визначено сальдо торговельного балансу пострадянських країн і частки їх експорту у глобальній торгівлі. Встановлено, що після розпаду Радянського Союзу більшості пострадянських країн так і не вдалося повноцінно інтегруватись у глобальний торговельно-економічний простір. Виявлено, що географічна структура зовнішньої торгівлі досліджуваних держав є недостатньо диверсифікованою, а їх товарна структура продовжує носити переважно сировинний характер. Проаналізовано основні причини низького рівня залученості держав пострадянського простору у міжнародну торгівлю та оцінено їх конкурентні позиції серед решти країн світу. Метою статті є виявлення і систематизація факторів поглиблення проблем ефективного використання експортних потенціалів пострадянських країн. Кожна з пострадянських країн активно намагається посісти гідне місце у глобальних торговельно-економічних відносинах і посилити свої геоекономічні позиції через укладання регіональних торговельних угод, вступ до міжнародних організацій, запровадження внутрішніх соціально-економічних реформ тощо. Однак, одним із базових імперативів соціально-економічного зростання залишається розвиток зовнішньої торгівлі. Важливим елементом, що дозволяє оцінити торговельні можливості держав є експортний потенціал, аналіз котрого обумовлює актуальність дослідження.

Ключові слова: експортний потенціал, пострадянські країни, проблематика використання експортного потенціалу, сальдо торговельного балансу, частка експорту у світовій торгівлі.

Abstract. Comparative analysis of export potentials of post-Soviet countries is made; major factors of problem gravating in their use are distinguished and classified. The index of non-used export potential for each of the studied countries in the perspective of trade and geographic structure of foreign trade is analyzed. Post-Soviet countries' trade balance and their export fraction in global trade are defined. It's established that after the Soviet Union collapse most of the post-Soviet countries didn't manage to fully integrate into global trade-economic space. It's defined that foreign trade geographic structure of the studied countries isn't diversified enough, and their goods structure continues possessing mainly raw material character. Major reasons of post-Soviet countries' low level involvement in foreign trade are analyzed, and their competition positions among the rest of the world are estimated.

The aim of the article is to define and systematize factors of problem gravating of efficient using of post-Soviet countries' export potentials. Each of post-Soviet countries tries hard to obtain a decent position in global trade-economic relations and strengthen its geo-

economic positions though concluding regional trade agreements, entering international organizations, implementation of domestic social-economic reforms, etc. However, one of the basic imperatives of social-economic growth is foreign trade development. A major element which allows to estimate countries' trade opportunities is export potential, its analyzing determines the topicality of the study.

Key words: export potential, post-Soviet countries, the problem of export potential use, trade balance, world trade export fraction.

JEL codes: F10, F14.

Постановка проблеми. Кожна з пострадянських країн активно намагається посісти гідне місце у глобальних торговельно-економічних відносинах та посилити свої геоелекономічні позиції через укладання регіональних торговельних угод, вступ до міжнародних організацій, запровадження внутрішніх соціально-економічних реформ тощо. Однак, одним із базових імперативів соціально-економічного зростання залишається розвиток зовнішньої торгівлі. Важливим елементом, що дозволяє оцінити торговельні можливості держав є експортний потенціал, аналіз котрого обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженню економічного розвитку пострадянських країн присвячені праці таких вітчизняних та зарубіжних науковців як Вардомський Л. (розвиток регіональної економіки в контексті економічної глобалізації та міжнародної регіоналізації, зокрема, питання впливу зовнішньоекономічних зв'язків на розвиток країн СНД; проблематика регіоналізації пострадянського простору та прикордонного і міжрегіонального співробітництва цих країн з ЄС.), Орлик І (геополітичні фактори взаємовідносин країн пострадянського простору), Пивовар Ю. Лібман О., Биков О., Хейфіц Б, Богдановича Г. (інтеграційні процеси на пострадянському просторі), Грінберг Р., Косикова Л. (економічні та політичні проблеми пострадянських держав), Орлова Т. (питання економічної історії пострадянських країн) та інших.

Методика дослідження. У статті було використано такі методи наукових досліджень: абстрагування, аналізу та синтезу — при виявленні спільних та відмінних тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі пострадянських країн; історичний та логічний метод, порівняння — при проведенні ретроспективного та компаративного аналізу сальдо торговельного балансу, часток експорту у світовій торгівлі та експортного потенціалу досліджуваних держав; метод формалізації при дослідженні експортного потенціалу; та метод дедукції при формулюванні висновків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність достатньої кількості публікацій, щодо дослідження пострадянських країн під тим чи тим кутом, питання аналізу використання їх експортного потенціалу, а також дослідження проблематики його використання є недостатньо висвітленими. Тому виникає потреба в оцінці експортного потенціалу досліджуваних держав з подальшим виявленням основних проблем його використання, що стають на заваді не лише нарощенню обсягів зовнішньої торгівлі, підвищенню рівня конкурентоздатності, а й соціально-економічного розвитку в цілому.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення і систематизація факторів поглиблення проблем ефективного використання експортних потенціалів пострадянських країн.

Виклад основного матеріалу. Після розпаду радянського союзу, держави, які раніше входили до його складу (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Естонія, Грузія, Казахстан, Киргизстан, Литва, Латвія, Молдова, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна, Узбекистан), отримали умовну назву «пострадянські країни». Не дивлячись на існуючу спільну економічну політику, наявність стійких коопераційних зв'язків, а також культурних, соціальних, економічних та політичних інститутів, кожна з нових незалежних, суверенних держав прагнула до перебудови своїх країн на демократичних і ринкових засадах, але зі своїми національними стратегіями. Процес трансформації соціально-економічного та інституційного устрою мав, певною мірою, спільні риси та супроводжувався глибокою політичною та соціально-економічною кризою. Кожна з держав намагалася зайняти свою унікальну нішу на світових ринках і вийти на новий рівень міжнародних торговельно-економічних відносин.

Останніми роками загострилась полеміка щодо сучасних досягнень пострадянських країн за період незалежності. У зв'язку з цим, стає доцільним об'єктивно дослідження торговельно-економічного розвитку згаданих держав, починаючи з 1991 р. і по нині. Перш за все, доцільно розглянути стан сальдо торговельного балансу пострадянських держав, як одного з найважливіших складових соціально-економічного зростання і добробуту держав та їх експортну частку у глобальній торгівлі, що дозволить оцінити позиції досліджуваних країн у системі міжнародних торговельно-економічних відносин (рис. 1).

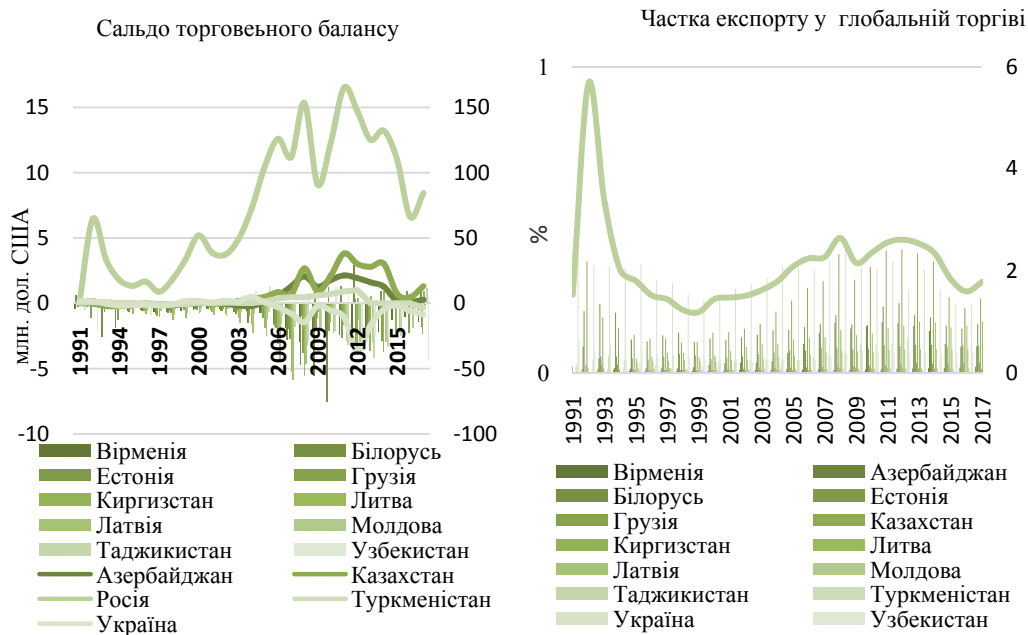

Рис. 1. Динаміка сальдо торговельного балансу пострадянських держав та їх часток експорту у глобальній торгівлі, 1991–2017 рр.

Джерело: розраховано та побудовано на основі [18, 19].

Найбільше позитивне значення сальдо торговельного балансу спостерігається у Росії — близько 84,41 млрд дол. США у 2017 р., і як видно з графіку (рис. 1.а), не дивлячись на незначні коливання показника, активне його зростання відбувалось до 2013 року. Однак, починаючи з 2014 р., він має спадну динаміку, причиною чого стали санкції до Росії, застосовані зокрема країнами Європейського Союзу та США за несанкціоновані дії по відношенню до України, після чого можемо констатувати значне скорочення експорту держави.

Щодо решти країн пострадянського простору, то переважна більшість з них має негативне сальдо торговельного балансу, окрім Казахстану, якому з 2003 р. вдалось збільшити показник майже у 13 разів, з 1,7 млрд дол. США — у 2003 р. до 13,2 млрд дол. США — у 2017 р. Таким становищем країна завдячує вдалим та ефективним реформам, програмам і стратегіям, основна увага в яких зосереджена на інноваційному розвитку стратегічних галузей переробної промисловості, створенні культури знань і реформуванні системи освіти, формуванню висококваліфікованих трудових ресурсів — у відповідності до сучасних глобальних тенденцій зокрема: Державній програмі індустріально-інноваційного розвитку (від 2014 р.), яка передбачає: підвищення конкурентоздатності обробної промисловості як стратегічної галузі, диверсифікацію виробництва та ринків збуту; підвищення доданої вартості в стратегічних секторах економіки; формування інноваційних кластерів і заохочення розвитку малого та середнього бізнесу у галузі виробництва вторинних товарів, з використанням інновацій; державній програмі інфраструктурного розвитку 2015–2019 рр. [25]; довгостроковій стратегії розвитку «Казахстан-2050»; середньостроковому стратегічному плану розвитку Казахстану до 2025 р.; державній програмі «Цифровий Казахстан» тощо. Також позитивного сальдо торговельного балансу вдалось досягти Азербайджану (починаючи з 2005 р.) та Естонії (з 2009 р.). Негативне сальдо торговельного балансу решти пострадянських країн, що спостерігається переважно більшість досліджуваного періоду (1991 р.– 2017 р.), свідчить про переважання імпорту над експортом, що засвідчує низьку конкурентоспроможність країн на світових товарних ринках, незахищеність національних товаровиробників і сприяє поглибленню існуючих соціально-економічних проблем.

Щодо частки експорту досліджуваних країн у світовій торгівлі, у 2017 р., то вони коливаються від 0,01 % до 1,78 %. Найбільша питома вага належить Росії — 1,78 %, друге місце належить Казахстану — 0,24 %, третє місце Україні — 0,23 %, четверте місце Литві — 0,17 %, п'яте місце Білорусі — 0,16 %; далі йдуть: Естонія (0,09 %), Азербайджан (0,09 %), Латвія (0,08 %), Узбекистан (0,06 %), Туркменістан (0,04 %), Грузія (0,03 %), Вірменія (0,02 %), Киргизстан (0,01 %), Молдова й Таджикистан. Проте, необхідно відмітити, що Росія, практично, єдина країна пострадянського простору, яка зберегла порівняно високу частку експорту у світовій торгівлі. Після розпаду радянського союзу, відносний темп зростання її частки склав 3,8 відсоткових пункти, з 1,5 % у 1991 р до 5,7 % у 1992 році. Однак, слід додати, що зовнішня політика Росії накладає відбиток на розвиток торговельно-економічних відносин, яскравим свідченням чого є спадна динаміка частки експорту яка у 2017 р. склала — 1,7 %.

Цікавим фактом є те, що не дивлячись на ряд укладених регіональних торговельних угод та активної участі у торговельно-інтеграційних процесах, які мають на меті сприяння зростанню обсягів торгівлі, підвищенню рівня конкурен-

тоспроможності тощо — то лише деяким з пострадянських країн (Казахстан, Росія, Естонія, Азербайджан) вдалось наростити обсяги торгівлі при збереженні позитивного сальдо торговельного балансу.

Враховуючи негативне сальдо торговельного балансу та низькі частки експорту у світовій торгівлі переважної більшості досліджуваних країн, протягом тривалого періоду часу, варто зосередити увагу саме на експортних можливостях Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Естонії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Литви, Латвії, Молдови, Росії, Таджикистану, Туркменістану, України, Узбекистану. Відповідно до методики, розробленої Міжнародним торговельним центром (МТЦ), яка полягає у визначенні експортного потенціалу на основі попиту, пропозиції та легкості торгівлі, можна отримати кількісний параметр, який дозволяє проаналізувати потенційні ринки та продукти, завдяки яким країна може максимізувати власний експорт [1]. Найбільший експортний потенціал, серед пострадянських країн, мають Росія — 274,3 млрд дол. США, Україна — 50,4 млрд дол. США та Казахстан — 43,4 млрд дол. США, далі йдуть: Литва — 28,3 млрд дол. США, Білорусь — 28 млрд дол. США, Естонія — 18,5 млрд дол. США, Узбекистан — 17,7 млрд дол. США, Латвія — 17,6 млрд дол. США, Киргизстан — 12,7 млрд дол. США, Азербайджан — 12,6 млрд дол. США, Грузія — 10,3 млрд дол. США, Туркменістан — 9,6 млрд дол. США, Таджикистан — 5,7 млрд дол. США, Молдова — 5,6 млрд дол. США, Вірменія — 3,6 млрд дол. США (рис. 2).

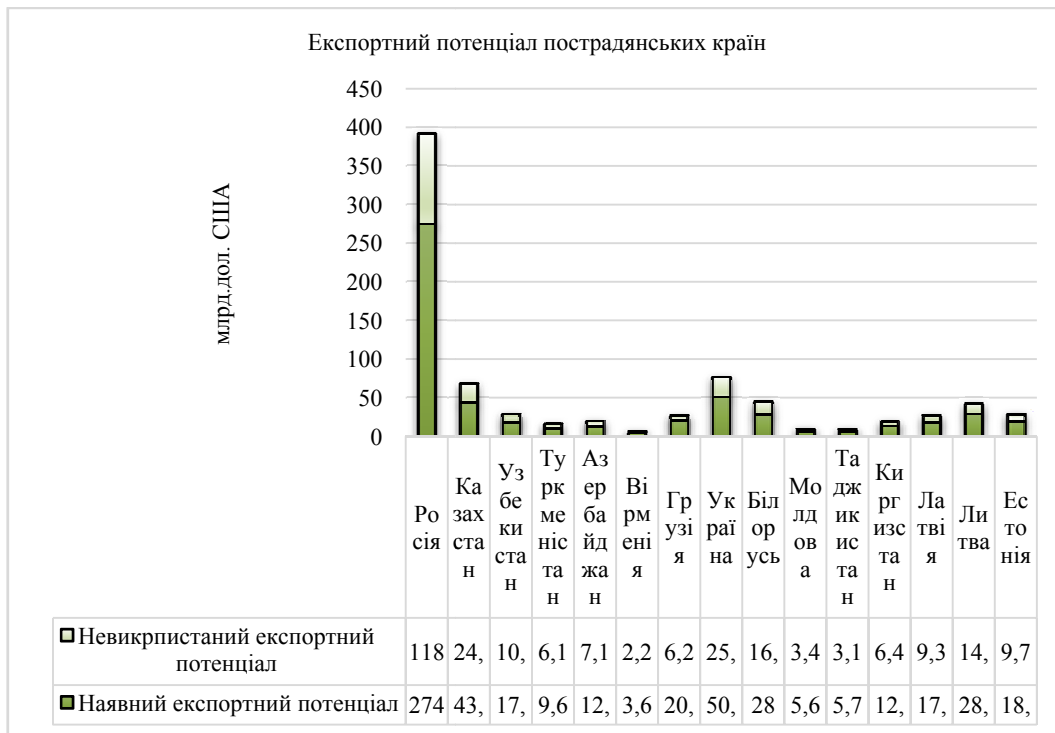

Рис. 2. Наявний і невикористаний експортний потенціал країн пострадянського простору

Джерело: побудовано на основі [17].

Для порівняння, експортний потенціал Сполучених Штатів складає 2,3 трлн дол., Китаю — 1,8 трлн дол., Німеччини — 1,1 трлн дол., тоді як сукупний наявний експортний потенціал пострадянських країн, становить 548 млрд дол. США, а сукупний невикористаний експортний потенціал складає 262,7 млрд дол. США, в той час як зазначений показник для одного лише Китаю становить 872,6 млрд дол. США, що лише засвідчує, що зазначений показник є однією з необхідних умов забезпечення високого рівня соціально-економічного розвитку та конкурентних позицій на світових ринках.

Розглянемо детальніше географічну та товарну структуру найпривабливіших ринків з позиції експорту для досліджуваних країн, характерною особливістю зовнішньоторговельних відносин яких є те, що більшість торговельних потоків зосереджена в межах пострадянського простору. Однак, поряд з тим, серед основних привабливих ринків для більшості з пострадянських держав можна виділити США, Бразилію, Індію, Алжир, Іран, Китай, Туреччину тощо.

Характерною, спільною рисою для багатьох досліджуваних країн є торгівля з Росією. Тому, очікуваним є той факт, що вона входить у п'ятірку лідерів держав з найбільшим невикористаним експортним потенціалом для Вірменії, Азербайджану, Білорусі, Естонії, Латвії, Литви, Грузії, Узбекистану, Туркменістану, Таджикистану, України. Більше того для Литви, Вірменії, Азербайджану, Молдови, Росія навіть, посідає першість у зазначеному переліку (табл. 1).

Таблиця 1

**РЕЙТИНГ ДЕРЖАВ З НАЙБІЛЬШИМ НЕВИКОРИСТАНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ
ДЛЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН**

Країна	Топ-5 держав з найбільшим невикористаним експортним потенціалом (млн) для пострадянських країн	% від наявного експортного потенціалу
Азербайджан	Росія — 283, Туреччина — 135,5, Грузія — 71, Афганістан — 65,7, Ірак — 59,2	4,92
Білорусь	Китай — 803,2, Росія — 731,2, Бразилія — 513, Індія — 482,5, Польща — 457	10,67
Вірменія	Росія — 166,9, Німеччина — 93,4, США — 68,5, Нідерланди — 41,8, Бельгія — 37	11,32
Грузія	США — 145,5, Туреччина — 145,3, Росія — 63,9, Узбекистан — 38,8, Україна — 51,2	2,19
Естонія	Швеція — 994,2, Росія — 539,1, Фінляндія — 521,3, Німеччина — 412,4, Китай — 304,4	14,98
Казахстан	Китай — 2600, Туреччина — 735,5, Іран — 494,8, Німеччина — 340,3, Росія — 330,9	10,37
Киргизстан	Казахстан — 57,6, Китай — 47,1, Росія — 37,9, Туреччина — 30,2, Великобританія — 27,5	1,58
Латвія	Великобританія — 432,8, Німеччина — 347,3, Швеція — 345,1, Росія — 315,7, Литва — 280,6	9,78
Литва	Росія — 1000, Німеччина — 950,8, Швеція — 582,1, Польща — 569, Великобританія — 553,6	12,92

Країна	Топ-5 держав з найбільшим невикористаним експортним потенціалом (млн) для пострадянських країн	% від наявного експортного потенціалу
Молдова	Росія — 165,1, Італія — 158,7, Румунія— 134,4, Німеччина — 132,1, Великобританія — 116,1	12,61
Росія	Китай — 10900, США — 3800, Індія — 3100, Туреччина — 2700, Німеччина — 2600	8,42
Таджикистан	Туреччина — 122,3, Росія — 46, Італія — 45,1, Алжир — 25,6, Індія — 23,9	4,61
Туркменістан	Туреччина — 142,7, Росія — 42,3, Китай — 34,2, Бангладеш — 26,2, Індія — 16,9	2,73
Узбекистан	Китай — 684,9, Туреччина— 538,4, Росія —523,7, Казахстан —397,8, Іран — 147,1,	12,95
Україна	Індія — 2200, Китай — 1900, Німеччина — 1300, Росія — 1300, Туреччина — 1300	15,87

Джерело: побудовано на основі: [2–16].

Виходячи із запропонованої МТЦ методики розрахунку розглянутого показника, який враховує рівень попиту на ринку торговельного партнера та можливості пропозиції на внутрішніх ринках, впливає, що згадані держави могли б збільшити обсяги експорту та зробити сальдо свого торговельного балансу профіцитним за рахунок максимальної реалізації свого експортного потенціалу по відношенню до Росії. Однак, не дивлячись навіть на ряд укладених регіональних торговельних угод зі створення зони вільної торгівлі, митного союзу тощо — цього не відбувається. Найбільший експортний потенціал, у розрізі товарної структури експорту до Росії, країни мають у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією (Латвія, Литва, Узбекистан, Вірменія, Молдова, Азербайджан, Білорусь, Киргизстан), продуктами видобувної промисловості (Грузія, Таджикистан, Казахстан, Україна, Узбекистан), промисловою продукцією (Естонія, Латвія, Литва), продукцією легкої промисловості (Туркменістан), хімічної промисловості (Латвія, Литва). Слід відмітити, що найбільший експортний потенціал пострадянських країн у торгівлі з Росією належить продукції первинного рівня обробки.

Також, вісім (Вірменія, Естонія, Казахстан, Литва, Латвія, Молдова, Росія, Україна) із п'ятнадцяти держав мають високий невикористаний експортний потенціал по відношенню до Німеччини, зокрема у сегменті торгівлі сільськогосподарською продукцією (Україна, Молдова, Латвія, Казахстан), промисловою продукцією (Росія, Молдова, Латвія, Естонія), продукцією видобувної промисловості (Вірменія, Казахстан, Латвія, Росія), легкої промисловості (Вірменія). П'ять країн (Білорусь, Росія, Таджикистан, Туркменістан, Україна) із п'ятнадцяти мають значний невикористаний потенціал по відношенню до Індії, три (Росія, Грузія, Вірменія) по відношенню до США, сім держав (Білорусь, Есто-

нія, Киргизстан, Росія, Туркменістан, Україна, Узбекистан) по відношенню до Китаю. Питома вага продукції, що експортується відноситься до галузей видобувної промисловості, сільського господарства, промисловості, хімічної промисловості.

Продукція переважної більшості пострадянських країн характеризується низьким ступенем обробки та сировинною спрямованістю (виключення, в деякій мірі, становлять Латвія, Литва та Естонія): сільськогосподарська продукція (овочі, фрукти, злаки, сире насіння соняшнику тощо), продукція хімічної промисловості (добрива, хімічні речовини і т.д.), металургійної промисловості (алюмінієва фольга необроблена, алюміній тощо) і так далі (табл. 2). Це пояснює низький рівень експортного потенціалу досліджуваних країн загалом. Оскільки, в сучасну високотехнологічну епоху, зростає попит на інноваційну продукцію та інтелектуальні послуги, тощо, продукція сировинного характеру та первинного ступеню обробки не забезпечує відповідних конкурентних переваг на глобальному ринку.

Таблиця 2

ТОП-5 ЕКСПОРТНИХ ТОВАРІВ, ЩО МАЮТЬ НАЙБІЛЬШИЙ НЕВИКОРИСТАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇН

Країна	Топ-5 експортних товарів, що мають найбільший невикористаний потенціал (млн дол. США)
Вірменія	Спирт, отриманий шляхом перегонки виноградного вина — 154,8, Алюмінієва фольга необроблена — 61,6 Нерафінована мідь — 57,5 діаманти, оброблені — 27,8, Жіночі пальто, накидки та подібні штучні волокна 31,2
Азербайджан	Свіжі помідори — 157, Фрукти, свіжі — 118,6, Тростинний або буряковий цукор і хімічно чиста сахароза — 87,5, Поліетилен, питома вага <0,94, у первинному вигляді—93,6 Електрична енергія — 84
Білорусь	Хлорид калію для використання в якості добрива — 1800, Мінеральні або хімічні добрива — 250,6, Самоскиди 234,6, Трактори — 219,5, Нежирне сухе молоко — 160,8
Естонія	Телефонні апарати та інші пристрої передачі голосу / зображення — 554,8, Швидкокомтовані будівлі — 303,4, Електрична енергія — 168,9, Шпаклівка, цементи смоляні, мастики тощо —140,6, Хвойна деревина нерівна —132,9
Грузія	Ферросиліко-марганець — 214,8, Аміачна селітра — 105,9, Спирт, отриманий шляхом перегонки виноградного вина—99,3, Вино зі свіжого винограду — 93, Жива велика рогата худоба — 60,5
Казахстан	Природний уран і сполуки; продукти з них — 1500, Мідні катоди —1300, Феррохром >= 4 % вуглецю — 633,2, Пшениця (крім твердої пшениці) і меслину —376, Алюміній нелегований, необроблений — 322,2
Киргизстан	Золото, напівфабрикати, для немонетарних цілей —34, Квасоля «Phaseolus vulgaris», сушена і очищена — 36,4, Флоат-скло, не включене в листи без проволочки — 37,6, Лампи розжарювання, <= 200W & > = 100V 11,2 Бавовна, що не підлягала кардо- / гребенечесанню 10,3
Литва	Пшениця (крім твердої пшениці) і меслину — 422,9, Дерев'яні меблі — 377,4, Поліетилентерефталат, у первинних формах — 335,5, Лікарські засоби, що складаються з змішаних або незмішаних продуктів, для роздрібної торгівлі — 262,9, Деталі меблів — 221,9

Країна	Топ-5 експортних товарів, що мають найбільший невикористаний потенціал (млн дол. США)
Латвія	Хвойна деревина розпилена / розколена уздовж, нарізана / очищена — 401,9, Лікарські засоби, що складаються з змішаних або незмішаних продуктів, для роздрібної торгівлі — 294,2, ДСП та подібні дошки з деревини — 174,2, Приймальний апарат для телебачення — 192,5, Телефонні апарати та інші пристрої передачі голосу / зображення — 159,1
Молдова	Насіння соняшника — 298,5, Комплекти електропроводки (запалювання) для транспортних засобів — 129,3, Яблука свіжі — 105, Волоські горіхи, очищені — 82, Пшениця (крім твердої пшениці) і меслину — 56
Росія	Пшениця (крім твердої пшениці) і меслину — 4400, Пиломатеріали хвойних порід деревини — 2800, Алюміній, нелегований, необроблений — 2300, Хлорид калію для використання в якості добрива — 2500, Мідні катоди — 2900
Таджикистан	Алюміній, нелегований, необроблений — 171,7, Бавовна, що не підлягала кардо- / гребенечесанню — 23,5, Алюмінієві сплави, необроблені — 20,2, Рибне філе, заморожене — 22, Шкіра великої рогатої худоби або коней — 18,8
Туркменістан	Поліпропілен, у первинних формах — 169,5, Бавовна, що не підлягала кардо- / гребенечесанню — 41,2, Одиночна пряжа, > = 85 % бавовна, незв'язані волокна 232,56–714, 29 децтексів 38,6, Сечовина 28,9, Екстракти солодки, не включаючи > 10 % сахарози та кондитерських виробів — 20,7
Україна	Сире насіння соняшнику або сафлора 6900, Кукурудза (без насіння для посіву) — 1700, Пшениця (крім твердої пшениці) і меслину — 2200, Напівфабрикати із заліза або сталі — 802,2, Макуха насіння соняшнику — 708
Узбекистан	Поліетилен, питома вага > = 0,94, у первинних формах — 358 Бавовна, що не підлягала кардо- / гребенечесанню — 251,3, Природний уран і сполуки; продукти з них — 229,9, Мідні катоди — 246,1, Виноград, свіжий — 146,6

Джерело: побудовано на основі [2–16].

Розглянемо більш детально фактори, що поглиблюють проблеми використання торговельного потенціалу пострадянських країн (рис. 4).

Фактори поглиблення проблеми використання торговельного потенціалу пострадянських країн можна класифікувати таким чином: ринкові (які визначають характер попиту, пропозиції та конкуренції: диверсифікація чи концентрація експорту, географічне положення, рівень конкурентоспроможності тощо), трудові (визначають якість трудових ресурсів: рівень трудового потенціалу, наявність навичок і компетенцій, що відповідають сучасним глобальним вимогам; рівень безробіття; обсяги міграції робочої сили; рівень заробітних плат; структура зайнятості), виробничі фактори (які впливають на характер і стан виробництва: собівартість ресурсів виробництва їх внутрішнє або зовнішнє походження (імпортна сировина або ресурси), використання інновацій у виробничому процесі тощо), інституційні фактори (визначають стан основних нормативно-правових елементів, що сприяють або гальмують нарощенню торговельного потенціалу та соціально-економічного розвитку в цілому).

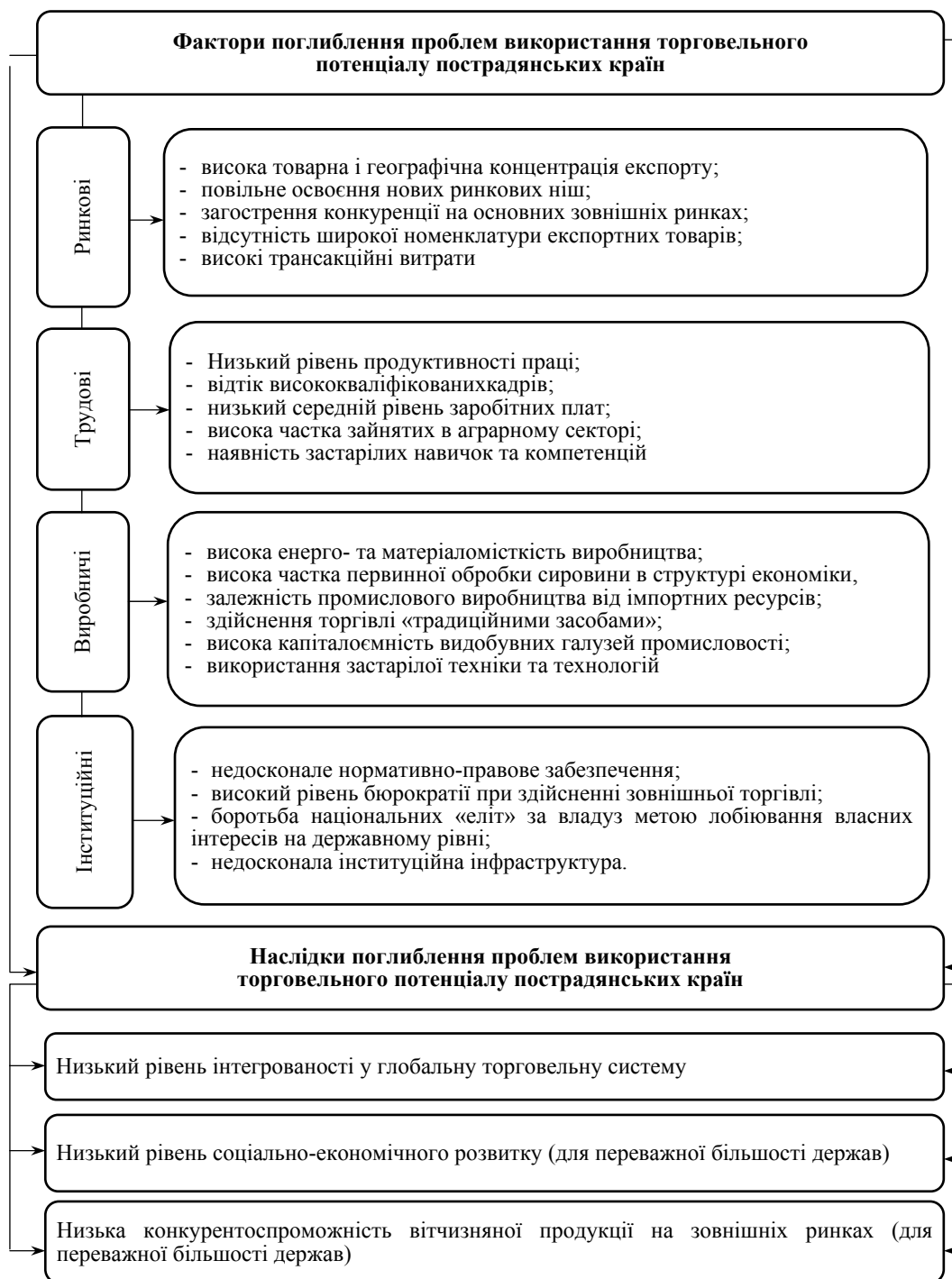

Рис. 4. Основні фактори поглиблення проблем використання торговельного потенціалу пострадянських країн

До ринкових факторів, що погіршують торговельний потенціал досліджуваних країн, відносяться: висока товарна і географічна концентрація експорту (країнам пострадянського простору необхідно диверсифікувати свої напрями здійснення зовнішньої торгівлі та трансформувати їх структуру в бік експорту вторинних товарів, вироблених на основі інновацій); повільне освоєння нових ринкових ніш, яке відбувається внаслідок впливу ряду чинників ендогенного та екзогенного характеру (зокрема висока вартість продукції та її невідповідність сучасним глобальним тенденціям, використання застарілих методів і методик аналізу зовнішніх ринків і їх сегментів; монополізованість внутрішніх ринків, яка заважає прозорій конкурентній боротьбі тощо). Щодо сучасних глобальних тенденцій розвитку міжнародної торгівлі, то слід виокремити:

- зростання, у структурі світової торгівлі, частки продукції V і VI технологічних укладів, як результат четвертої промислової революції;
- посилення глобальної конвергенції, що проявляється у зростанні інтеграційних і глобалізаційних процесів;
- діджиталізація світової торгівлі, що призвела до появи та стрімкого розвитку електронної комерції, інтернет-маркетингу та інтернету речей;
- зростання частки інших комерційних послуг, що включають у себе здійснення НДДКР, розробок та обслуговування програмного забезпечення; створення та користування продуктами інтелектуальної власності тощо;
- поступова трансформація інституційних механізмів регулювання міжнародної торгівлі на глобальному, міжнаціональному та національному рівнях, що відбуваються під впливом діджиталізації.

Це, в свою чергу, призводить до загострення конкуренції на основних зовнішніх ринках, до яких пострадянські країни не готові без глибинної трансформації своїх виробничих та інституційних систем. Відсутність широкої номенклатури експортних інноваційних товарів і високі трансакційні витрати лише погіршують становище сприяючи низькій частці експорту досліджуваних країн у світовій торгівлі та негативному сальдо торговельного балансу.

Значний вплив на причини виникнення та поглиблення існуючих проблем здійснює і низький рівень продуктивності праці переважної більшості досліджуваних держав. Однією з причин такого стану є переважання розвитку первинних галузей виробництва, мала кількість висококваліфікованих кадрів, незадовільні умови праці, серед яких першість належить незадоволеності рівнем заробітної плати (з/п). Для порівняння, середній місячний рівень з/п, після оподаткування Швейцарії складає — 5105,96 дол. США, Сполучених Штатів — 3051,60 дол. США, Німеччини — 2496,42 дол. США, тоді як Росії — 513,45 дол. США, Вірменії — 316,81 дол. США, Естонії — 1194,80 дол. США, Латвії — 808,44 дол. США, Литви — 825,82 дол. США, Казахстану — 362,88 дол. США, України — 293,93 дол. США тощо [20].

Також, з-поміж іншого, висока частка зайнятих в аграрному секторі, більшості країн пострадянського простору (Вірменія, Азербайджан, Грузія, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), що виникла внаслідок кризи перебудови та занепаду промислового сектору, гальмує формування необхідних сучасних навичок для національних трудових ресурсів — призводить до зниження їх потенціалу та, в подальшому, при модернізації економіки може призвести до значного зростання рівня безробіття. Згідно з результатами щорічного

оцінювання глобального індексу конкурентоспроможності, що здійснюється Всесвітнім економічним форумом, рейтинги конкурентоздатності за індексом оволодіння необхідними навичками Естонії (18 місце в світі), Латвії (23 місце в світі) та Литви (31 місце в світі) значно випереджають аналогічні рейтинги Вірменії (55 місце), Азербайджану (54 місце), Казахстану (57 місце), Киргизстану (82 місце), Молдови (73 місце), Росії (50 місце), Таджикистану (72 місце). Україна та Грузія посідають за згаданим показником 46 та 45 місця відповідно. Слід зауважити, що реформування ринку праці пострадянських країн, може сприяти значному уповільненню обсягів еміграції висококваліфікованих талановитих кадрів, що є ключовим підґрунтям для створення нових технологій, збільшення доданої вартості виробництва та послуг, а також, для підвищення продуктивності праці в різних галузях.

Щодо виробничих факторів, які знижують рівень торговельного потенціалу: високої енерго- та матеріаломісткості виробництва; високого ступеня залежності промислового виробництва від імпортних ресурсів; сировинної спрямованості експорту та переважаючої частки первинного сектору в структурі економіки; здійснення торгівлі «традиційними засобами» (з низькою часткою застосування цифрових технологій); висока капіталоємність видобувних галузей промисловості; використання застарілої техніки й технологій — всі вони обумовленні низькою інноваційністю виробничого процесу, зносом основних засобів, браком інвестицій. Так, за субіндексом «Інноваційні можливості», як складової частини глобального індексу конкурентоспроможності, найвищі позиції мають лише Естонія (33 місце), Росія (36 місце), Литва (42 місце), на відміну від решти пострадянських країн (найнижчі позиції мають Таджикистан (116 місце), Молдова (105 місце), Киргизстан (125 місце), низький рівень показника у Вірменії (60 місце), Азербайджану (71 місце), Грузії (85 місце), Латвії (52 місце), Казахстану (87 місце), України (58 місце)). Найбільший розрив, серед пострадянських країн, спостерігається за субіндексом «Впровадження ІКТ». Так, Латвія, Литва, Естонія, посідають за згаданим показником 11, 18 та 14 місця в світі відповідно, тоді як країни з найнижчим рівнем — Киргизстан, Таджикистан, Україна — обіймають 73, 108, 77 місця у світовому рейтингу глобального індексу конкурентоспроможності за зазначеним субіндексом. Середній рівень значення субрейтингу мають: Вірменія (56 місце в рейтингу), Азербайджан (69 місце в рейтингу), Грузія (45 місце в рейтингу), Казахстан (44 місце в рейтингу), Молдова (48 місце в рейтингу).

Проте, найбільший вплив на розвиток торговельного потенціалу здійснюють фактори інституційного характеру, особливо: недосконале нормативно-правове забезпечення; високий рівень бюрократії при здійсненні зовнішньої торгівлі; боротьба національних «еліт» за владу з метою лобювання власних інтересів на державному рівні; недосконала інституційна інфраструктура. Відповідно, за субіндексом «Інституції», лише Естонія входить у топ-30 країн рейтингу глобального індексу конкурентоспроможності, займаючи 22 місце; Грузія, Латвія, Литва займають 40, 49 та 41 місце відповідно. Решта країн — Вірменія, Азербайджан, Казахстан посідають 67, 58 та 61 місце в рейтингу; Киргизстан (88 місце), Молдова (84 місце), Росія (72 місце), Таджикистан (81 місце), Україна (110 місце) — обіймають найнижчі місця в рейтингу [21].

Для подолання більшості проблем інституційного характеру необхідно прикласти максимум зусиль для розбудови ефективної, прозорої інституційної

інфраструктури, зокрема у сфері транскордонної торгівлі. Одним з діючих інструментів, який сприяє такій розбудові є Угода про спрощення процедур торгівлі (УСПТ) (яка діє в рамках СОТ). Згідно з прогнозами аналітиків та експертів Світової організації торгівлі, очікується, що реалізація УСПТ допоможе новим країнам, що розвиваються, та найменш розвиненим країнам збільшити експорт товарів на 20 % і 35 % відповідно [23]. Таке зростання можливе внаслідок зниження трансакційних витрат. Потенційне скорочення трансакційних витрат від реалізації усіх заходів, що містяться у статтях 1-12 УСПТ, становить біля 16,5 % для країн з низьким рівнем доходу, 17,4 % для країн з рівнем доходів нижче середнього, 14,6 % для країн з рівнем доходів вище середнього та 11,8 % для країн — учасниць Організації економічного співробітництва та розвитку (тобто розвинутих держав) [22]. За регіональною структурою для країн Азії зниження показника складе — 17,2 %, Європи — 14,8 %.

Сутність УСПТ полягає у створенні інституційного підґрунтя для оптимізації процесу оформлення та здійснення митних процедур, через впровадження електронної системи (єдиного вікна), яка дозволяє налагодити міжвідомчі комунікації та знизити рівень бюрократизації. Серед пострадянських країн — усі держави — учасниці СОТ ратифікували зазначену угоду. Найпершими, серед країн пострадянського простору, це зробили Латвія, Литва, Естонія (05.10.2015 р.), наступною — Україна (16.12.2015 р.), Грузією, Киргизстаном, Казахстаном, Молдовою, Росією — угоду було ратифіковано у 2016 р., і Вірменією у 2017 році.

Однак, для всіх зазначених країн можна виокремити спільні проблеми щодо реалізації умов УСПТ [24]:

- відсутність відповідного досвіду та експертів у сфері спрощення процедур торгівлі;
- неготовність до інституційних змін, що призводить до збільшення тривалості процесу імплементації УСПТ;
- брак інвестицій, значний обсяг яких потрібен для перебудови системи прикордонного контролю у санітарній та фітосанітарній сферах (зокрема, для подолання проблеми підробки сертифікатів, яка нині є актуальною для пострадянських країн);
- відсутність ефективної системи комунікації у рамках «єдиного вікна» між державними відомствами та митницею;
- велика різниця ступеню технологічної готовності, яка в першу чергу породжує проблему верифікації електронної документації, викликає складнощі при електронному обміні даними тощо.

З метою усунення згаданих перепон пострадянські держави мають, першочергово удосконалити рівень свого технічного забезпечення, пришвидшити перехід до автоматизованих систем видачі та обміну сертифікатів, гармонізувати процедури затвердження електронних підписів, технічні стандарти і так далі.

Висновки. Отже, підводячи підсумок, підкреслимо, що за період свого незалежного розвитку, переважній більшості пострадянських країн, так і не вдалось помітно збільшити власні експортні частки у світовій торгівлі. Географічна структура торговельно-економічних відносин досліджуваних держав характеризується недостатньою диверсифікованістю і відбуваються переважно в межах пострадянського простору або з сусідніми, територіально-близькими держава-

ми. Щодо товарної структури експорту, то його характерною ознакою є сировинна спрямованість і первинний ступінь обробки промислової продукції (крім Латвії, Литви та Естонії, в структурі експорту яких присутня, з-поміж іншого, й високотехнологічна продукція) Більше того, нарощення обсягів зовнішньої торгівлі відбувається за рахунок імпорту, що призводить до поглиблення негативного сальдо торговельного балансу. Ситуацію має виправити максимальне використання наявного експортного потенціалу, яке, в свою чергу супроводжується рядом проблем, що викликані факторами інституційного, трудового, ринкового та виробничого характеру. Вирішення зазначених проблем дозволить пострадянським країнам збільшити обсяги експорту до потенційних рівнів, однак, поряд з тим, не забезпечить вагомому зростання частки експорту у глобальній торгівлі без структурної перебудови їх економік.

Література

1. A methodology to identify export opportunities for developing countries / Y. Decreux, J. Spies and others. Export Potential Assessments. 2016. URL: http://exportpotential.intracen.org/media/1089/epa-methodology_141216.pdf (Last accessed: 11.10.2018)
2. Export Potential Map: Azerbaijan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=31> (Last accessed: 11.10.2018)
3. Export Potential Map: Armenia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=51> (Last accessed: 11.10.2018)
4. Export Potential Map: Belarus. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=112> (Last accessed: 11.10.2018)
5. Export Potential Map: Estonia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=233> (Last accessed: 11.10.2018)
6. Export Potential Map: Georgia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=268> (Last accessed: 11.10.2018)
7. Export Potential Map: Kazakhstan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=398> (Last accessed: 11.10.2018)
8. Export Potential Map: Kyrgyzstan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=417> (Last accessed: 11.10.2018)
9. Export Potential Map: Latvia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=428> (Last accessed: 11.10.2018)
10. Export Potential Map: Lithuania. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=440> (Last accessed: 11.10.2018)
11. Export Potential Map: Moldova. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=498> (Last accessed: 11.10.2018)
12. Export Potential Map: Russian Federation. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=643> (Last accessed: 11.10.2018)

13. Export Potential Map: Tajikistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=762> (Last accessed: 11.10.2018)
14. Export Potential Map: Turkmenistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=795> (Last accessed: 11.10.2018)
15. Export Potential Map: Ukraine. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=804> (Last accessed: 11.10.2018)
16. Export Potential Map: Uzbekistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=860> (Last accessed: 11.10.2018)
17. Export Potential Map: World. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=w&exporter=w> (Last accessed: 11.10.2018)
18. Exports of goods and services (current US\$). The World Bank Group : web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD> Last accessed: (Last accessed: 11.10.2018)
19. GDP (current US\$). World Bank Open Data : web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (Last accessed: 11.10.2018)
20. Prices by Country of Average Monthly Net Salary (After Tax) (Salaries And Financing). Numbeo : web site. URL: https://www.numbeo.com/cost-of-living/prices_by_country.jsp?displayCurrency=USD&itemId=105®ionCode=143 (Last accessed: 11.10.2018)
21. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. 2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> (Last accessed: 11.10.2018)
22. Trade facilitation and the global economy: state of play in 2017. *Working Party of the Trade Committee*. 2017. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP\(2017\)2/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP(2017)2/FINAL&docLanguage=En) (Last accessed: 11.10.2018)
23. WTO's Trade Facilitation Agreement enters into force. *The World Trade Organization* : web site. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news17_e/fac_31jan17_e.htm (Last accessed: 11.10.2018)
24. Обзор торговой политики в странах Европы и Центральной Азии. Продовольственная и сельскохозяйственная организация ООН. 2018. № 33. URL: <http://www.fao.org/3/I8660RU/i8660ru.pdf> (Дата звернення: 11.10.2018)
25. Стратегии и программы республики казахстан. Официальный сайт президента республики Казахстан: веб-сайт. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs (Дата звернення: 11.10.2018)

References

1. A methodology to identify export opportunities for developing countries / Y. Decreux, J. Spies and others. Export Potential Assessments. 2016. URL: http://exportpotential.intracen.org/media/1089/epa-methodology_141216.pdf (Last accessed: 11.10.2018)
2. Export Potential Map: Azerbaijan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=31> (Last accessed: 11.10.2018)
3. Export Potential Map: Armenia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=51> (Last accessed: 11.10.2018)
4. Export Potential Map: Belarus. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=112> (Last accessed: 11.10.2018)

5. Export Potential Map: Estonia. International Trade Centre : web site. URL:<https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=233> (Last accessed: 11.10.2018)
6. Export Potential Map: Georgia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=268> (Last accessed: 11.10.2018)
7. Export Potential Map: Kazakhstan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=398> (Last accessed: 11.10.2018)
8. Export Potential Map: Kyrgyzstan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=417> (Last accessed: 11.10.2018)
9. Export Potential Map: Latvia. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=428> (Last accessed: 11.10.2018)
10. Export Potential Map: Lithuania. International Trade Centre : web site. URL:<https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=440> (Last accessed: 11.10.2018)
11. Export Potential Map: Moldova. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=498> (Last accessed: 11.10.2018)
12. Export Potential Map: Russian Federation. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=643> (Last accessed: 11.10.2018)
13. Export Potential Map: Tajikistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=762> (Last accessed: 11.10.2018)
14. Export Potential Map: Turkmenistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=795> (Last accessed: 11.10.2018)
15. Export Potential Map: Ukraine. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=804> (Last accessed: 11.10.2018)
16. Export Potential Map: Uzbekistan. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=i&exporter=860> (Last accessed: 11.10.2018)
17. Export Potential Map: World. International Trade Centre : web site. URL: <https://exportpotential.intracen.org/#/markets/geo-map?fromMarker=w&exporter=w> (Last accessed: 11.10.2018)
18. Exports of goods and services (current US\$). The World Bank Group : web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.CD> Last accessed: (Last accessed: 11.10.2018)
19. GDP (current US\$). World Bank Open Data : web site. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD> (Last accessed: 11.10.2018)
20. Prices by Country of Average Monthly Net Salary (After Tax) (Salaries And Financing). Numbeo : web site. URL: https://www.numbeo.com/cost-of-living/prices_by_country.jsp?displayCurrency=USD&itemId=105®ionCode=143 (Last accessed: 11.10.2018)
21. Schwab K. The Global Competitiveness Report 2018. World Economic Forum. 2018. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2018.pdf> (Last accessed: 11.10.2018).

22. Trade facilitation and the global economy: state of play in 2017. *Working Party of the Trade Committee*. 2017. URL: [http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP\(2017\)2/FINAL&docLanguage=En](http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=TAD/TC/WP(2017)2/FINAL&docLanguage=En) (Last accessed: 11.10.2018).

23. WTO's Trade Facilitation Agreement enters into force. *The World Trade Organization*: web site. URL: https://www.wto.org/english/news_e/news17_e/fac_31jan17_e.htm (Last accessed 11.10.2018).

24. Review of trade policy in Europe and Central Asia. Food and Agriculture Organization of the United Nations. 2018. № 33. URL: <http://www.fao.org/3/I8660RU/i8660ru.pdf> (Last accessed:11.10.2018) [In Russian].

25. Strategies and programs of the Republic of Kazakhstan. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan: web site.. URL: http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs (Last accessed:11.10.2018) [In Russian].

Стаття надійшла 05.06.2018

УДК 339.92

DOI.10.33111/vz_kneu.19.18.01.03.019.025

Поручник Анатолій М.

д.е.н., професор,
завідувач кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: poruchnyk@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6740-796X

Войчак Дмитро А.,

аспірант кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
проспект Перемоги, 54/1, Київ, Україна
e-mail: kme@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5650-7017

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Poruchnyk Anatoliy M.,

Head of the Department
of International Economics
KNEU named after Vadym Hetman
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: poruchnyk@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-6740-796X

Voichak Dmytro A.

PhD student of International Economics Department
KNEU named after Vadym Hetman
Peremohy avenue, 54/1, Kyiv, Ukraine
e-mail: kme@kneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-5650-7017

STRATEGIC DIRECTIONS OF THE DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL MARKET FINANCIAL INFRASTRUCTURE OF UKRAINE

Анотація. Сучасна структурна динаміка розвитку аграрного ринку України визначальною мірою детермінується станом його фінансової інфраструктури, представленої насамперед системою банківського кредитування вітчизняного агропромис-